

I. ÚVOD

Pro historika je vždy těžší vysvětlovat, proč k nějaké události nedošlo. Skutečnost, že studená válka nikdy nepřerostla ve válku horkou, bývá často vysvětlována jako šťastný důsledek stability bipolárního systému a považována za potvrzení správnosti teorie a praxe odstrašení. Nicméně dokumenty zpřístupnělé po roce 1989 dávají málo důvodů k nostalgii po studené válce i těm, kteří měli to štěstí žít na svobodné straně železné opony. Studená válka v sobě měla přinejmenším tolik nestability jako stability.

Po více než 40 let připravovali stratégové obou bloků plány pro případ, že by válka ať už z jakýchkoli důvodů vypukla. S tím, jak se přímý konflikt mezi supervelmocemi postupně stával spíše tématem pro vědecko-fantastickou literaturu, možnost střetu v Evropě až příliš dobře připomínala nedávnou minulost. Navzdory obdobným dilematům, nebyla ale příprava obou bloků na případný konflikt identická. Zatímco západní stratégové zanedlouho uznali absurditu představ o vítězství v jaderné válce, jejich východní kolegové bez ohledu na obrovský ničivý potenciál moderních zbraní pojali příští válku jako příležitost završit historické vítězství socialismu nad kapitalismem.

Tento svazek čerpá z ojedinelého souboru dokumentů v českých archivech. Zatímco v ostatních postkomunistických zemích byly odtajněny pouze části vojenských dokumentů, v České republice se nabízejí možnosti studovat nejen scénáře cvičení a válečných her, ale především válečné plány samotné. Navzdory velkorysé odtajňovací politice ministerstva obrany a generálního štábu je ale přístup k těmto unikátním písemnostem omezen kvůli nedostatku kapacit uspořádat tento nově vzniklý fond, nazvaný Varšavská smlouva a uložený v Ústředním vojenském archivu v Praze.

Práce s těmito dokumenty je časově náročná, neboť spočívá v probírání jednotlivých dokumentů ve stovkách nezinventarizovaných kartonů. Nicméně její výsledky jsou nejen odměnou pro historika, ale mají svou relevanci v současné debatě o minulosti a budoucnosti NATO, které šťastně přežilo svého někdejšího protivníka, Varšavskou smlouvu. Tato debata se většinou omezuje jen na zdůrazňování demokratického charakteru západní aliance. Opomíjí přitom skutečnost, že i Moskva se -- jakkoli polovičatě -- snažila transformovat svou alianci, aby vyhověla výhradám svých spojenců. Neméně důležitý je i aspekt vojenského plánování, kde se sovětskému vedení na rozdíl od vůdce západní aliance až do posledních let studené války nepodařilo nabídnout spojencům jinou strategii než opakování druhé světové války, která se v jaderném věku

rovnala stěží něčemu jinému než sebeobětování v zájmu vítězství nad imperialismem.

I když jsou dokumenty popsané v tomto svazku pouze odrazem sovětských plánů, jsou v situaci, kdy přístup do sovětských vojenských archivů prakticky neexistuje, jedinečným zdrojem poznání o východním vojenském plánování.

II. STALINOVA LÉTA (1945 – 1953)

Stalin nikdy nezapochyboval o agresivních úmyslech západního bloku, nicméně v prvních letech po druhé světové válce byla jeho odpověď na formování západní aliance především politická, nikoli vojenská. Na vyhlášení Marshallova plánu v létě 1947 zareagoval založením Informbyra na podzim téhož roku, na Trumanovo výstražné gesto během berlínské krize přemístit do Británie letouny, které ve skutečnosti nebyly zkonfigurovány nést jaderné zbraně, odpověděl sovětský vůdce skutečně jen jako na gesto.

Podobně zareagovala Moskva i na vznik Severoatlantické aliance v dubnu 1949: následovaly verbální protesty, byl dán pokyn k rozpoutání protestních akcí v Západní Evropě, zvýšil se obranný rozpočet a byla posíleny početní stavy sovětských vojsk v sovětské okupační zóně v Německu.

Severokorejská invaze proti Jižní Koreji v červnu 1950 dala na první pohled za pravdu těm, kteří tvrdili, že sovětské hrozbě je třeba čelit nejen politicky, ale i vojensky. Pod dojmem vpádu se mnozí v Západní Evropě obávali, že se Stalin chystá na zopakování korejského scénáře i na Starém kontinentu.

Jak ale ukazují dokumenty zpřístupnělé po roce 1989, spíše než aby připravoval vpád do západní Evropy, obával se údajně sovětský vůdce západní odvety za korejský vpád, především v podobě možného vojenského zásahu proti Československu. Jak přesvědčivě argumentuje Vojtech Mastny, kdykoli se štěstěna na korejském bojišti přiklonila na stranu Západu, prokazovala Moskva mnohem více obezřetnosti z obavy, aby Američané nevyužili své převahy v Asii ke změně poměrů v Evropě. Naopak, když se vítězství v dlouhé válce přiklánělo k vlastním spojencům, prokazovala Moskva mnohem méně opatrnosti.

Z dosud zpřístupnělých archivních pramenů vyplývá, že Stalinovy úvahy o možnosti zahájit preventivní válku proti Západu, jak o tom informoval východoevropské komunistické pohlaváry na moskevské schůzce v lednu 1951, nedosáhly operační úrovně. Polský plán z roku 1951, jeden z mála dostupných dokumentů tohoto typu z ostatních postkomunistických zemí, nejen nepočítal s masivní invazí západních vojsk na vlastní území, ale nenaznačoval ani možnost preventivní války. Po očekávané invazi amerických a britských jednotek, které údajně zůstaly v severní Normandii již od invaze v roce 1944, z Baltického moře a ze vzduchu měly polské ozbrojené síly za úkol pouze odrazit nepřátelský útok.

Obdobně vyznívají i československé válečné plány té doby. Plán Orel, který specifikoval vojenské operace do ukončení mobilizace, byl

zpracován v lednu 1951, tedy v době, kdy Stalin v Moskvě omračoval východoevropské pohlaváry svými plány. Podle plánu měl údajný západní útok začít napadením sovětských sil v NDR a v okupační zóně v Rakousku a měl poté pokračovat útokem proti "lidově-demokratickým režimům v Československu a Maďarsku, za pomoci Jugoslávie."

Ohledně možného napadení, t.j. připravenosti Západu ke konfliktu, kloní se československý dokument rovněž spíše k dlouhodobější perspektivě, neboť údajně "imperialisté nemíní zahájit boj bez německých divizí". Nicméně bylo v každém případě třeba "počítat s americkým úsilím o zkrácení termínů (pro postavení Evropské armády včetně německých divizí) a o zvýšení počtu těchto divizí." Českoslovenští plánovači odhadovali, že první den konfliktu bude Západ schopen postavit maximálně 33 divizí (včetně deseti německých), týden po vyhlášení mobilizace 39, a dvacet dní po začátku konfliktu necelých 56.

Pokud jde o letecké síly, došlo československé velení k méně uklidňujícímu závěru, že Západ má na středoevropském válčišti jedenáctinásobnou převahu v počtu letadel. Avšak pod dojmem druhé světové války a u přesvědčení, že Západ nemá dostatek sil k obsazení teritoria Sovětského svazu a jeho spojenců, nezměnila tato skutečnost jejich celkový závěr, že "západní imperialisté nemají pro rok 1952 dostatek sil k zahájení válečného konfliktu."

Ani plán Pěst z března 1951, rozvádějící plán Orel po ukončení mobilizace, neodrážel Stalinovu výzvu ke konfliktu. Jeho cílem bylo po úspěšné obraně vlastního území přejít do útoku a během čtyř až pěti dnů "dosáhnout řek Naab a Dunaj" a "ovládnout předmostí na jižním břehu řeky Dunaj v prostoru Regensburg – Straubing".

Dokument předpokládal, že Západ použije "zejména svého letectva k bezohlednému bombardování měst, vesnic, průmyslových podniků a zejména železnic, mostů a všech komunikačních spojů." Cílem tohoto útoku mělo být nejdříve "rozvrátit morálku našich národů, ochromit mobilizaci a soustředění čsl. armády," po níž měl údajně následovat úder motomechanizovaných jednotek, t.j. obsazování území a okupace.

Nebyli-li východní stratégové daleko od pravdy ohledně důrazu západního vojenského plánování na bombardování s cílem podlomit schopnost protivníka vést válku, jejich mylná představa o plánované mohutné pozemní operaci byla od počátku konstatním rysem jejich chápání západní strategie.

V československých plánech vypracovávaných za Stalinova života není ani naznačena úloha sovětských vojsk při odražení útoku. Je možné, že Stalin nechtěl vystavit své síly střetu s respekt budícími Američany -- podobně jako se tomu vyhnul v Koreji? Nebo uvažoval

dokonce o ponechání Československa svému osudu podobně jako byl připraven hodit přes palubu severokorejský režim hroučící se v říjnu 1950 pod nápoem postupujících amerických vojsk? Stalin si rád ponechával všechna dvířka až do poslední chvíle otevřená, a to i navzdory tomu – či možná právě proto -- že většina jeho rozhodnutí se ukázala být s odstupem času nesprávná.

V obdobných intencích se pohybují i československé plány Sokol a Hvězda z roku 1953, které rovněž nezohledňují jaderné zbraně. Hlavním úkolem československých vojsk podle nich bylo “nedopustit vniknutí nepřátelských ... jednotek na československé území” jak úpornou obranou, tak “soustředěným úderem proti ještě nepřipravenému nepříteli.” Ze čtyř variant plánu Hvězda schválil prezident Gottwald jako základní variantu scénář, kdy vzhledem k nevýhodným podmínkám pro útočnou operaci se měly československé branné síly po mobilizaci soustřeďovat okolo Prahy a až podle okolností rozhodnout o provedení útočné či obranné operace.

Z absence ofenzivních úmyslů v dosud přístupných dokumentech tak v každém případě nelze vyvozovat, že Stalinova pozice byla nezvratně defenzivní, jako to mnozí činili revizionističtí historikové. Jeho příležitostné výroky naznačují, že by byl ochoten zahájit válku, pokud by se vytvořily vhodné okolnosti. S tím jak po roce 1950 rostla sovětská vojenská síla a množství jaderných zbraní v sovětských rukou, není důvod nevěřit, že by se proměnilo i operační plánování.

II. CHRUŠČOVY REVOLUCE

Zkušenost druhé světové války v kombinaci s bolševickým dogmatem o vposledku agresivních úmyslech Západu zatemňovala východním generálům mysl při analýze úmyslů Západu a při koncipování strategie za použití jaderných zbraní i poté, co se v polovině 50. let definitivně prosadil Nikita Chruščov jako Stalinův nástupce.

Diskuse mezi sovětskými maršály, která vypukla krátce po Stalinově smrti vyústila v obecně přijatou tezi, že o výsledku války v jaderném věku bude pravděpodobně rozhodnuto v jejích prvních okamžicích. Oproti stalinskému dogmatu, sice sověští stratégové zdůrazňovali význam momentu překvapení, ale zároveň zůstali v zajetí předchozích představ, že příští válka bude jinak vcelku opakováním druhé světové války s jejími mohutnými frontovými operacemi.

Tyto představy se odrazily i v československých plánech té doby. Podle plánu schváleného v roce 1956 pod krycím názvem Zástava v letech 1957-1958 by mohl Západ napadením československého území sledovat dva hlavní cíle: buď se pokusit odříznout sovětské jednotky v NDR a pokračovat v útoku na SSSR, anebo ovládnout uranové doly v severních a západních Čechách (Jáchymov a Příbram). Nicméně imperialisté pravděpodobně nezaútočí předtím, než budou mít k dispozici 12 německých divizí určených pro NATO. Proto se v letech 1959-1960, kdy měla být podle pařížských dohod z roku 1954 SRN plně integrována do NATO, "podstatně zvyšuje nebezpečí napadení ČSR."

Nebezpečí napadení ale nebylo údajně záhodno podceňovat ani v současnosti, neboť Západ by mohl "zahájit útok i s malým počtem divizí, spoléhaje na použití zbraní hromadného ničení, na docílení počátečního převahy a na postupné narůstání sil mobilisovaných sil...". Pro československá vojska z toho vyplývaly dvě varianty postupu. Buď dojde k překvapivému útoku a ČSLA bude muset zaujmout obranné postavení do příchodu sovětských vojsk, který umožní přechod do útoku. Anebo budou přípravy k útoku odhaleny a pak by měla československá vojska "úderem na směr Plzeň, Nürnberg, s použitím atomových zbraní, v součinnosti se sousedy rozbít soustředěvané síly nepřítele, který se chystá napadnout naše území...". Přirozeně by tohle musely být sovětské zbraně, protože ČSLA žádné neměla. Avšak českoslovenští stratégové údajně na doporučení sovětského velení další postup hlouběji do nitra západního území neplánovali.

Nukleární revoluce v sovětském vojenském myšlení a téměř obsese, že výsledek války bude zcela rozhodnut v počátečním období války se přitom musely smířit s těžce skrývanou nechutí ponechat

satelitním armádám příliš mnoho prostoru pro vlastní iniciativu nebo dokonce rozhodnutí. Úkolem československých jednotek tehdy bylo: "V počátečním období války nedopustit vtržení vojsk nepřítele na území státu, zničit jej v pohraničním sražení a zabezpečit v součinnosti s vojsky na území NDR rozvinutí a zasazení hlavních sil Spojených ozbrojených sil." Pokud se vůbec plánoval postup na nepřátelské území, pak pouze společně se sovětskými silami. Československé velení očividně jasnější představu o sovětských záměrech nemělo.

Spojenecká cvičení Varšavské smlouvy ve druhé polovině 50. let ignorovala propast mezi plány a skutečností, že československá vojska jaderné zbraně k dispozici neměla. Vycházela z předpokladu, že po západním útoku bude následovat hromadná jaderná odvěta a pozemní ofenzíva východního bloku za anasynění jaderných zbraní.

Bez možnosti plány ovlivnit muselo se československé velení s tímto vysvětlením spokojit, aniž by mělo jasnější představu, co vlastně sovětské velení chystá pro další období. Je možné, že Moskva v té době uvažovala jen o vytlačení vojsk domnělého útočníka z území svých satelitů bez masivní pozemní operace do Západní Evropy? Usíloval by poté Sovětský svaz o nějaké politické urovnání? Pokud ano, znamenalo by to nejen mnohem méně radikální rozchod s předchozí stalinskou strategií, ale i nesrovnatelně prozíravější přístup, než který se prosadil v 60. letech. Definitivní závěr nelze učinit, dokud nebudou k dispozici sovětské plány.

Chruščovova nenaplněná iniciativa

Jakkoli Chruščov do jisté míry pomýlenou analýzu ohledně údajné agresivity západních úmyslů sdílel, netajil se zároveň svým presvědčením, že myšlenka vyhrát jaderný konflikt by se rovnala bláznovství pro obě strany. Když na počátku 60. let pokrok sovětského zbrojního průmyslu naznačoval, že v Sovětský svaz bude mít v dohledné době značné množství jaderných raket, nechal se Chruščov unést svými úvahami až na práh toho, co muselo být sovětskou generalitou považováno za vyloženou herezi.

V lednu 1960 oznámil Chruščov v projevu před Nejvyšším sovětem radikální snížení stavu sovětských vojenských sil v souvislosti s údajně novou vojenskou doktrínou, postavenou na odstrašujícím účinku sovětských strategických sil. Zároveň se Chruščov zabýval úvahami nahradit armádu domobranou a otevřeně vyjadřoval nevoli s plány obsadit západní Evropu během několika dnů.

Z nedávno odtajněných československých vojenských dokumentů je ale zřejmé, že operační plánování Varšavské smlouvy zůstalo Chruščovovou iniciativou ovlivněno nakonec velmi málo. Nové operační plány Československé lidové armády, zpracovávané na základě sovětské instrukce od jara 1960, stěží odrážely Chruščovovu

strategickou revoluci. Pokud by se Západu podařilo provést předstihující jaderný úder, měla podle nich československá vojska, zformovaná do samostatného frontu, přistoupit k okamžitému protiútoku a do konce pátého dne konfliktu operovat v hloubce 100-120 km na území Spolkové republiky Německo. Pátého dne večer měly dorazit sovětské síly a "přejít odtud do dalšího útoku směrem západním." Pokud by se naopak podařilo provést předstihující "mohutný raketový úder operačně-strategického významu Sovětským svazem", pak plánovala československá generalita na pátý den dosažení Rýna, kdy iniciativu převezmou sovětská vojska. Veškeré úderné československé síly armády měly být vrženy proti SRN, neboť plán počítal se "zajištěním neutrality Rakouska a rychlým postupem spojeneckých vojsk z Maďarska".

Navrhované změny tedy nesměřovaly -- alespoň v případě ČSLA -- primárně ke snížení celkového počtu ozbrojených sil, ale naopak k tomu, aby existující svazky byly "v míru téměř na válečných počtech". Způsob, jak toho dosáhnout, bylo snížit válečné početní stavy motostřelecké a tankové divize při zachování "okamžité připravenosti hlavních vševojskových sil k bojové činnosti s důrazem na útočné operace, které jsou v podmínkách počátečního období války rozhodujícími." Jinými slovy měl být větší počet početně slabších, ale pohyblivějších jednotek připraven vypravit se na pochod na Západ. Ohlášené zeštíhlení sovětských pozemních vojsk mělo být do značné míry vyváženo budováním mobilních východoevropských armád na vysokých mírových stavech.

K plánu roku 1964

Berlínská krize byla mnohem vážnější než se zdálo, dokud nevyšly na světlo světa dokumenty z východoevropských archivů. Chruščov rozpoutal krizi v přesvědčení, že se mu kombinací nátlaku a vyjednávání podaří dotlačit Západ k vyřešení berlínského problému podle vlastních představ. Poté, co se naděje vkládané v dohodu s Eisenhowerem na jaře 1960 zhroutily, pokusil se vnutit sovětské řešení jeho nástupci Johnu F. Kennedymu. Před prvním setkáním s novým prezidentem, na vrcholu krize v červenci 1961, předsvědčoval Chruščov sebe i ostatní komunistické vůdce, že Američané na 95% nebudou mít dostatek odvahy riskovat jadernou válku kvůli případným jednostranným opatřením Sovětského svazu v Berlíně. Během samotného setkání s Kennedym se nechal několikrát slyšet, co by takový konflikt znamenal v raketovém věku. Nicméně Kennedy se po vídeňské lekci ukázal být méně poslušným žákem a zvýšil na konci července sázky ohlášením celé řady vojenských opatření.

Chruščov zareagoval v srpnu 1961 stavbou berlínské zdi, kterou tehdy Západ považoval za záměrný krok k ukončení krize. Nicméně po tomto údajně defenzivním opatření podnikla Moskva řadu demonstrativních opatření, která měla buď odradit Západ od myšlenky

jít do války v případě jednostranných sovětských kroků v Berlíně anebo, ještě hůře, připravit Východ na válku, kdyby tento zastrašovací manévr nevyšel.

Československé ozbrojené síly dostaly za úkol technicky umožnit převoz sovětských jaderných zbraní na československé území a připravit pozemní komunikace pro příchod sovětských ozbrojených sil. Očekáváje, že v případě konfliktu by nepřítel vedl útok na vltavské přehrady s následným zatopením hlavního města a stržením mostů, po nichž se měla přepravovat východní vojska k pochodu na Západ, zamýšlela původně československá vláda nechat vyrobít devět mostových konstrukcí k přemostění rozvodněných řek. Jelikož ony konstrukce ale v roce 1961 k dispozici stále nebyly, zvažovala vláda alespoň snížení hladiny na vltavské kaskádě v naději minimalizovat případné důsledky jejího zničení.

Současně ve snaze přesvědčit Západ o své rozhodnosti bojovat uspořádala Varšavská smlouva v prosinci 1961 mohutnou válečnou hru pod názvem *Burja* (Bouře). Podle jejího scénáře měl útok NATO vyvolat okamžitý vpád polských vojsk na území SRN a poté obsadit Nizozemsko a Dánsko, zatímco Československá lidová armáda měla během co nejkratší doby postoupit do Francie do blízkosti měst Besançon a Belfort za použití 130 jaderných náloží.

I po odeznění krize, když se Chruščov rozhodl nesplnit svůj slib východoněmeckým komunistům podepsat separátní mírovou smlouvu s NDR, zůstal konflikt kvůli Berlínu podle východních plánovačů jedním z nejpravděpodobnějších scénářů případného evropského konfliktu. O to více, když Karibská krize na podzim roku 1962 ukázala nechuť supervelmocí pustit se do přímého konfliktu a podle některých svědectví nasměrovala sovětské velení na detailní plánování mnohem pravděpodobnějšího konfliktu v Evropě.

Chruščovovo sesazení v říjnu 1964 sice nebylo vyvoláno vojenskými kruhy, sovětské maršálové se nicméně nepochybně radovali z odchodu vůdce, který se nejenom snažil mezit jejich moc, ale chtěl prosadit i své vlastní strategické představy. Chruščovův odchod uvolnil poslední potenciální zábranu, aby východní vojenské plánování nepokračovalo v cestě nastoupené po berlínské krizi.

V létě 1964 nařídila Moskva bez dalšího vysvětlení vypracovat nový operační plán, podle něhož měla československá vojska dorazit do osmého dne války do jihovýchodní Francie za použití jaderných zbraní. Československé velení nařízení bezezbytku splnilo. Podle nového operačního plánu schváleného prezidentem Novotným 14. října měl československý front jako dosud v případě války okamžitě vniknout na území Spolkové republiky Německa a do 7-8 dnů od počátku konfliktu dosáhnout francouzského Lyonu.

Jakkoli byl plán okamžitě rozpracován do bojových úkolů pro jednotlivé složky frontu, řada obvykle loajálních československých generálů měla z nového operačního plánu nejhorší možný dojem. Zatímco plán z roku 1960 počítal s rychlým postupem na Rýn v nejkratší době v případě, že by se podařilo uskutečnit předstihující sovětský strategický úder proti vojenským cílům v západní Evropě, nebo o 150 kilometrů do nepřátelského území během čtyř dní bez takového útoku, nový plán předpokládal, že československý front by musel operovat hluboko na území protivníka bez ohledu na to, zda zmíněný strategický úder skutečně proběhl. Sovětské velení navíc naznačilo možnost, že Československo bude muset v budoucnu postavit i druhý front.

Sovětské vysvětlení, že byla "nově propočítána" délka nutná k přisunu druhosledových vojsk, přitom přesvědčila jen přesvědčené. Mnohem pravděpodobněji znělo vysvětlení, že Sovětský svaz po karibské krizi počítal s možností vyhnout se konfliktu se Spojenými státy. Zatímco by supervelmoci otálely se strategickými údery, československý front se měl vydat hluboko do nepřátelského území proti silnému protivníkovi, který měl navíc jaderné zbraně okamžitě k dispozici.

Československý plán z roku 1964 je zajímavý ale nejen tím, jaká dilemata stavěl před satelitní armády. Plán nejen nezmiňuje vůbec strategické údery, ale nepočítá ani s možností zahájení války bez použití jaderných zbraní. S přechodem od konvenčního k jadernému konfliktu tak alespoň prozatím sovětské velení zřejmě vůbec nepočítalo. Práh mezi konvenčním a jaderným konfliktem tak byl více intelektuálním konstruktem Kennedyho strategů než reálným faktorem v případném konfliktu.

Dilema pro československé vedení spočívalo ve zvážení rizik plynoucích z přítomnosti jaderných náloží na vlastním území v době míru. Zatímco v době války bylo rychlé nasazení jaderných zbraní jedním z mála způsobů jak se vyrovnat silnějšímu a jaderně vyzbrojenému protivníkovi, permanentní přítomnost sovětských zbraní a jednotek bez možnosti ovlivňovat rozhodnutí o jejich nasazení by jen zvyšovala domnělé nebezpečí překvapivého jaderného útoku ze strany Západu. Bez možnosti ovlivnit sovětské vojenské plány se nakonec československé vedení podvolilo sovětskému tlaku a na jaře 1965 oficiálně požádat o uzavření dohody o přemístění jaderných náloží na československé území. Dohoda uzavřená v prosinci 1965 se sice v nejmenších detailech zabývala bezpečnostními opatřeními na vysoce utajených místech, kde měly být zbraně uloženy, ale způsobu, jakým by měly být nasazeny v případě konfliktu, se vůbec nedotkla. O systému dvojího klíče podle západního vzoru, kdy bylo použití nukleárních zbraní vázáno jak na souhlas USA, tak země, jejíž

armádě měly být k dispozici, se československému vedení stejně jako všem ostatním východoveropským komunistům mohlo jen zdát.

O základních předpokladech plánů z roku 1964 lze s úspěchem pochybovat, stěží lze ale pochybovat o tom, že by se je v případě války pokusilo sovětské velení naplnit. Zatímco vojensko-politické kruhy na Západě v podstatě ve stejné době přijaly závěr o nemožnosti vítězství v jaderné válce, nezdá se, že by třídně uvědomělí sovětsí maršálové zažívali obdobná dilemata.

Chruščovovo sesazení v říjnu 1964 znamenalo odchod vůdce, který se dlouho před Gorbačovovou perestrojkou pokusil prosadit zásadní změny sovětské vojenské doktríny. Jak se mělo brzy ukázat, jeho nástupce Leonid Brežněv jako exponent sovětských vojenských kruhů to ani neměl v úmyslu.

III. BREŽŇEVOVA STRATEGICKÁ STAGNACE

Doktrinální krize Varšavské smlouvy

Navzdory navenek pohrdlivým komentářům ohledně schopnosti kontrolovat eskalaci případného konfliktu v duchu západní doktríny pružné reakce, zabývali se východní stratégové od poloviny 60. různými scénáři války v Evropě, včetně možnosti, že jeho počáteční fáze se odehraje bez nasazení jaderných zbraní. Nové vydání kompendia Vojenská strategie (rus. *Vojennaya strategija*) zpracovávaného pod vedením maršála V. D. Sokolovského, ohlašovalo v roce 1968 novou éru, kdy konflikty budou probíhat bez jaderných zbraní nebo pouze za jejich omezeného použití. Podle jednoho ze západních analytiků rozhodlo údajně plénum ÚV KSSS v prosinci 1966 o přípravě na konflikt vedený pouze konvenčními prostředky.

Začal se skutečně Sovětský svaz soustřeďovat na možnost konvenčního střetu jako na nejen nejpravděpodobnější, ale i pohříchu upřednostňovaný scénář případného konfliktu v Evropě? Z nově přístupných dokumentů je zřejmé, že východní stratégové zůstávali i nadále přesvědčeni, že konflikt dospěje dříve či později do stádia globální jaderné války. Prostý rafinovaných západních teorií vycházely východní představy o nevyhnutelnosti jaderné války mimo jiné z porovnání konvenčních potenciálů obou bloků v Evropě sil. Navzdory konvenčnímu zbrojení na Západě zahájenému za prezidenta Kennedyho, těšila se Varšavská smlouva i nadále v této oblasti převaze. Bylo tak stěží pochopitelné, že by byl Západ nejen ochoten, ale i schopen vést úspěšnou konvenční válku proti Varšavské smlouvě.

Jestliže by tedy Západ nejen nebyl schopen porazit východní alianci v konvenční válce, ale dokonce by mu hrozila porážka, pak mu podle nikoli nelogického závěru sovětských stratégů nezbývala jiná volba, než sáhnout k jaderným zbraním. Cvičení Sputnik v červnu 1964 tak poprvé předpokládalo, že evropský konflikt začne nikoli hromadným jaderným, nýbrž konvenčním útokem Západu s cílem "anexe" NDR. Poté, co se situace vyvinula pro agresora nepříznivě, použil Západ třetí den konfliktu zbraně hromadného ničení. V roce 1965 pak bylo ČSLA poprvé uloženo připravovat se na konflikt vedený bez jaderných zbraní.

Třebaže Východ nepřijal obdobu západní doktríny pružné reakce, sovětské představy ohledně charakteru příští možné války stavěly před východoevropské země neradostné perspektivy, neboť ty se musely připravovat na všechny druhy útočné války. ČSLA tak byla vyčerpána přípravou jednotek do společných sil Varšavské smlouvy určených k tažení na Západ, z kterých by ostatně podle československých odhadů přežil první dny tažení jen zlomek. Pro

velmi pravděpodobný případ, že by se sovětské plány na pochod na západ ukázaly být chimérou, nebyla schopna postavit ani jednu divizi teritoriální obrany.

Časté přezbrojování napínalo síly stále pomaleji rostoucích východoevropských ekonomik. Především z tohoto důvodu navrhlo československé vedení v roce 1968 snížit mírové stavy z 231 000 na 170 000 až 180 000 a snížení záloh o zhruba 50 000 branců.

Československé velení dobře vědomo, že plány Varšavské smlouvy ignorovaly nikoli nepodstatný fakt, že na československém směru předpokládaného útoku měl převahu jak v konvenční, tak jaderné oblasti Západ. Vzhledem k trvající absenci jaderných zbraní na vlastním území, uzavírali strategové generálního štábu ČSLA, že by v případě jaderného útoku československý front vůbec nemohl zahájit útok, jak mu to ukládal operační plán. Situace se podle jejich odhadů měla zhoršovat až do 3.- 4. dne konfliktu, kdy by ČSLA mohla na některých místech konečně přejít k minimálním útočným úkolům. Podle plánu z roku 1964 měl přitom v té době československý front operovat ve středním Německu. Alespoň poněkud zvrátit tuto celkově nepříznivou situaci by bylo možno pouze "opatřeními, uskutečněnými v době narůstání nebezpečí," t.j. vydáním jaderných náloží československým jednotkám. Vzhledem k vlastní nepatrné převaze na československém směru v konvenčních zbraních a absolutní převaze v jaderných zbraních na straně Západu byl jinak dosavadní plán dosáhnout během týdne Francie stěží reálný.

Sovětská invaze nebyla ani tak motivována tím, co se v Československu dělo, ale spíše tím, co by se mohlo stát. Vůdce československých komunistů Alexander Dubček nikdy nezpochybnil věrnost své země Varšavské smlouvě. Na sofijském zasedání Politického poradního výboru v březnu 1968 prohlašoval: "Ostatně, pokud jde o nás, jsou záruky naší bezpečnosti účinně vyřešeny již nyní jadernou silou SSSR." Nicméně otázkou zůstávalo, co by bylo, kdyby se reformně komunistickému vedení nepodařilo zvládnout situaci. Osvobozená společnost by pak mohla začít klást otázky do té doby "tabu", zpochybňující nutnost setrvat ve vojenském svazku s Moskvou. Československý proces do takového stadia v roce 1968 nedošel, nicméně takovýto vývoj by skutečně mohl ohrozit naplnění sovětských vojenských plánů. Jakkoli hlavní úder na Západ měl být veden z operačně strategického směru přes NDR a Polsko, operace ČSLA měly předejít vpádu vojenských formací v jižním Německu do boku útočících jednotek Varšavské smlouvy.

Průběh srpnové invaze a západní reakce na ni svým způsobem naznačily, že si lze jen stěží představit situaci, kdy by se obě aliance nechaly zatáhnout do konfliktu s těžko odhadnutelným koncem. Západ před invazí vynaložil nejvíce energie na to, aby nevyprovokoval srážku se Sovětským svazem. Neočekáváje vpád v době, kdy k němu došlo,

NATO bylo ostatně jako každý srpen v prázdninové náladě a navzdory masivnímu pohybu sovětských vojsk k hranicím SRN nepodniklo prakticky nic, mimo jiné i díky tomu, že jeho čelní představitelé nebyli k dosažení.

Sovětský svaz sice obsadil Československo během několika dní, ale průběh operace, kdy se některé jednotky ocitly bez pohonných hmot nebo se úplně ztratily, stěžily svědčily o schopnosti obsadit během několika týdnů prakticky celou Západní Evropu. I Sovětský svaz prokázal za invaze značnou snahu se konfliktu se Západem vyhnout -- v případě, že by se Západ rozhodl Československu pomoci, neměly se sovětské jednotky pouštět do přímého konfliktu, ale měly obsadit co největší kus území.

Navzdory uvolnění ve studené válce, hlavní variantou případného konfliktu zůstávala podle sovětského konfliktu možnost nenadálého jaderného napadení ze strany Západu, na něž bylo třeba odpovědět stejným způsobem a zahájit mohutný postup do nitra nepřátelského území. Podle plánu týlového zabezpečení operace československého frontu z roku 1974, měla ČSLA po jaderném napadení zaútočit všemi prostředky ve směru Norimberk, Stuttgart a Mnichov a osmého dne "rozvíjet útok na Lyon".

Vojenské plánování Východu v době uvolnění

Díky dílčím krokům obou stran nabíral proces uvolnění mezi Východem a Západem na obrátkách. Nicméně absence jakýchkoli změn ve strategii Varšavské smlouvy svědčí o trvajícím propasti mezi politickou realitou a vojenským plánováním. V Chruščovovi odešel nejen politický snílek a hazardér, ale i inovátor, kladoucí vojenským rutinérům nepříjemné otázky. Sovětští maršálové nebyli zároveň konfrontováni ani s civilními odborníky a strategy, kteří hráli – ne vždy zcela pozitivní – roli motoru inovace na Západě. Hojně čerpající z natažené ruky sovětského vedení pokračovaly vojenské programy zacílené na vítězství ve válce v dosavadním duchu.

Beze změn zůstala především jaderná strategie Varšavské smlouvy. Jak na počátku 70. let prohlašoval někdejší velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy a ministr obrany SSSR maršál Andrej Grečko: "Řídíme se ... principem, který uskutečňuje naše strana – nepoužít jaderné zbraně jako první. To ale neznamená, že v určité vojensko-politické situaci, jakmile nepřítel ukáže své nepřátelské úmysly, nepoužijeme svoji sílu hrozbu útoku rozdrtit."

Díky pokračujícímu uvolnění došlo přitom Brežněvovo vedení k závěru, že čas pracuje pro tábor socialismu, který donutil imperialismus k taktickému, ne-li strategickému ústupu. Svým způsobem tak détente mimoděk přispěla k tomu, že východní blok necítil ani nejmenší potřebu svůj dosavadní přístup měnit.

To se týkalo i vojenské strategie, kde sovětské velení hledělo s pochopitelnou nedůvěrou na vše, co by mohlo ohrozit dosavadní praxi. Odpověď na otázku, zda je Východ schopen uskutečnit své ambiciózní plány, spatřovalo především ve větším množství investic do obranného průmyslu. Izraelské vítězství v jomkipurské válce roku 1973 tak v tomto duchu považovalo velení Varšavské smlouvy za připomenutí vlastní slabosti v oblasti moderních spojovacích technologií. Na zasedání ministrů obrany Varšavské smlouvy zanedlouho po čtvrté arabsko-izraelské zdůrazňoval maršál Grečko "nutnost budování a využívání spojovacích soustav vytvářených v komplexu kabelovými, radiovými, radioreleovými, troposférickými a kosmickými (INTERSPUTNIK) prostředky." Zároveň připomněl, že NATO údajně "věnuje na tyto prostředky 30% z celkového vojenského rozpočtu".

S tím, jak se těžiště studené války přesouvalo do třetího světa, situace se nakonec nevyvíjela podle sovětských představ ani v Evropě. Když Varšavská smlouva v roce 1969 navrhla svolání celoevropské konference bez jakýchkoli předběžných podmínek, jinými slovy připustila účast Spojených států, očekávala od schůzky pouze potvrzení existujícího stavu v Evropě. Nicméně především díky evropským neutrálním se do rámce KBSE podařilo vtěsnat i rozměr lidských práv, který byl stěžejní – a o to více nebezpečný – v sovětském pojetí détente především jako vojenského uvolnění.

Rozmístění sovětských raket s jadernými náložemi SS-20 namířených na Západní Evropu vyvolalo na Západě od roku 1977 rozsáhlou debatu o rozdílné míře bezpečnosti pro Spojené státy a jejich západoevropské spojence. Jakkoli sovětské rozhodnutí bylo spíše důsledkem setrvačnosti sovětských zbrojních programů než vědomou snahou rozdělit Západ, rozmístěním SS--20 Moskva v každém případě zlepšila své vyhlídky v případě nukleárního konfliktu v Evropě.

Nicméně výzva pro Východ postupně vznikala v konvenční oblasti. Americké angažmá ve třetím světě se mimo jiné promítlo do soupeření mezi supervelmocemi v tom, že technologicky vyspělé konvenční zbraně vyvíjené pro vietnamské bojiště hrozily, že Západ nabyde převahy v oblasti, kde měl tradičně navrch Východ. Šéf sovětských vojenských zpravodajců maršál Pavel Ivašutin, autor zmíněné studie o příští jaderné válce z poloviny 60. let, uzavíral svou analýzu současného stavu konstatováním, že Západ neusiluje o nic menšího než o dosažení "technologického momentu překvapení" který by mohl mít "rozhodující vliv na průběh a výsledek budoucích operací."

Brežněvova výzva v lednu 1977 v Tule, aby se oba bloky zavázaly nepoužít jadernou zbraň jako první, se nijak výrazně neprojevila na sovětském vojenském plánování. Podle scénářů cvičení Varšavské

smlouvy od druhé poloviny 70. let obě aliance sahaly k jaderným zbraním v témže okamžiku. Díky zavedení pojmu tzv. vstřícného jaderného úderu (*vstrečnyj udar*) do intelektuální výbavy východních stratégů byla otázka, kdo použije nukleární zbraně jako první vcelku irelevantní. Například na cvičení Západ-77 v roce 1977 se Varšavské smlouvě podařilo nasadit jaderné zbraně o jednu minutu dříve než nepříteli.

Podle dochovaných československých dokumentů měl první jaderný úder odstartován pouze na přímý rozkaz sovětského velení, přičemž měl spočívat v hromadném úderu proti systému velení nepřítele. Podle operačního plánu z roku 1977 mělo být tímto úderem o síle 124 jaderných nábojů zničeno 60—70% prvního sledu nepřátelských sil. Na druhý úder frontu mělo zbýt 71 jaderných nábojů pro posílení účinků prvního úderu. Východ tedy v této době nepřijal myšlenku omezených jaderných úderů, které byly součástí – jakkoli pochybných -- západních plánů.

Stejně tak zůstala strategie Varšavské smlouvy nezměněna i na zemi. ČSLA měla za úkol dát se v případě konfliktu na pochod na Západ, přičemž pátého dne měla dojít k Augsburgu a osmého až devátého dne operace “ke státním hranicím Francie na úseku Eendingen, mimo Basel a k severní hranici Švýcarska...”

Během cvičení ale východní stratégové zdaleka tak optimističtí nebyli. Například během cvičení Západ-77 byla Varšavská smlouva po útoku NATO, k němuž došlo během fingovaných manévřů, schopna přejít do útoku až osmý den operací díky příchodu vojsk druhého sledu a postoupila za první čtyři dny do nepřátelského území pouze o 100 – 150 kilometrů.

IV. OSMDESÁTÁ LÉTA

Západní výzva

Na politické a vojensko-technologické proměny západní doktríny zareagovala Varšavská smlouva víceméně potvrzením svých dosavadních premis. Vzhledem k tomu, že Západ by byl dříve či později nucen sáhnout k jaderným zbraním, měl si Východ vytvořit během konvenční fáze konfliktu co nejlepší předpoklady pro vítězství v jaderné válce. Konečným cílem operace byla likvidace západního bloku jako takového.

Nicméně již na přelomu 70. a 80. let byli východní generálové postaveni do situace, kdy se Západ snažil formulovat strategii, která by překazila sovětské plány na obsazení Evropy, aniž by spustila jaderné peklo. Od poloviny 70. let se začali především američtí stratégové zamýšlet nad tím, jak zabránit sovětským pozemním silám prolomit západní obranu a obsadit západní Evropu. Kromě zavádění konvenčních “chytrých zbraní”, testovaných již předtím ve Vietnamu, to byl koncept tzv. “úderů do hloubky” prostřednictvím “kombinované vzdušné a pozemní operace” (angl. *Air-Land Battle*).

Cílem této nové strategie bylo zpomalit nebo dokonce úplně zastavit pohyb dalšího sledu východních armád k bojové linii, a to buď nasazením vysoce přesných dělostřeleckých či taktických vzdušných prostředků nebo rychlým pohybem tankových divizí do taktické hloubky nepřítele. Nicméně otázka do jaké hloubky a jakými prostředky vzápětí vyvolala diskusi v západní alianci, kde se především představitelé Spolkové republiky Německo obávali, že přijetím koncepce úderů do hloubky v jejich původní podobě by západní strategie ztratila svůj obranný charakter. NATO nakonec pod názvem “operace proti silám druhého sledu” (ang. *Follow-on Forces Attack -- FOFA*) nakonec přijalo modifikovanou verzi kombinované operace: proti přibližujícím se divizím nepřítele měly být nasazeny pouze vzdušné a dělostřelecké prostředky a nikoli tankové jednotky.

Sovětští generálové považovali tyto proměny za potvrzení útočných úmyslů Západu. V obavě, že Varšavská smlouva bude vystavena mohutné tankové ofenzivě, což se zdálo potvrzovat i pokračující modernizace amerických pozemních sil, hledali způsob, jak překazit útok proti blížícím se silám druhého sledu a uskutečnit masivní pozemní operaci podle dosavadních plánů.

Sovětští stratégové, fixovaní i nadále na počáteční období války, odpověděli na doktrinální výzvu v intencích své dosavadní strategie, t.j. uštvít nepřítele v první fázi konfliktu škody srovnatelné s důsledky jaderného útoku. Kromě vzdušných operací a raket země–země spočívala zamýšlená inovace ve výsadcích speciálně vycvičených jednotek hluboko do nepřátelského území s úkolem zničit nebo poškodit vojenská zařízení nepřítele. Od počátku osmdesátých let se

tak součástí plánů na Východě stala možnost vysazení jednotek se záškodnickým posláním až do velikosti divize a označovaných jako operačně manévrující skupiny (OMS) daleko za nepřátelské linie.

Koncept OMS se od konce 70. let stal stabilní součástí scénářů vojenských cvičení a válečných her Varšavské smlouvy.

V rozporu s obecně přijímanými představami o rozhodující úloze jaderných zbraní to však byly moderní konvenční prostředky – ještě dlouho před Reaganovými hvězdnými válkami – které poprvé zasely ve východním vojensko-politickém establišmentu pochyby o uskutečnitelnosti vlastní strategie. Náčelník zpravodajské správy generálního štábu sovětské armády Ivašutin na 14. zasedání výboru ministrů obrany v roce 1982 nepřítel povzbudivě uzavíral, že “blok NATO již nyní disponuje značnými potenciálními možnostmi vést aktivní dlouhodobou válečnou činnost na evropských kontinentálních i mořských válčistiích s použitím taktických jaderných zbraní i obyčejných prostředků ničení.” O dva roky později na téže poradě uzavíral Ivašutin, že západní stratégové “se snaží svým uskupením dát úderný, útočný charakter a schopnost vést dlouhodobé intenzivní bojové činnosti jak s použitím jaderných zbraní, tak bez něho.”

Československé velení v polovině 80. let v podobném duchu tvrdilo, že “operační situace vojsk NATO, množství a pohotovost prostředků jaderného napadení a existence přesných zbraní umožňují jim nanést nenadálé hromadné údery a zahájit bojovou činnost s použitím jaderných zbraní nebo klasických prostředků ničení.”

Další dochovaný československý bojový plán z října 1986, tedy rok a půl po nástupu Michajla Gorbačova i nadále vycházel z dosavadního důrazu na mohutnou pozemní operaci. Na druhou stranu vzhledem k rostoucí síle protivníka na zemi se podstatně prodloužily časové termíny pro pochod na Západ. Do osmého dne od zahájení útočné operace mělo být dosaženo linie Urach a Bad Tölz, přičemž Basilej a hranice Švýcarska a Francie měla být dobyta až po celých patnácti dnech útočné operace Varšavské smlouvy.

Jakkoli plán rozpracovával variantu obranné operace, pokud si to okolnosti vynutí, půlrok poté, co Gorbačov vyhlásil “rozumnou dostatečnost” za princip sovětské obranné politiky, neprojevil se v něm ani náznak přechodu k obrannému myšlení a k rozumnému omezení vlastních cílů v případné válce. Úkolem obranné operace československého frontu zůstávalo “odrazit napadení nepřítele, způsobit mu ztráty v příhraničním sražení a vytvořit výhodné podmínky pro přechod do útoku.”

Gorbačovova strategická revoluce

Gorbačov stejně jako kdysi Chruščov věřil, že socialismus bude schopen zvítězit ve svobodné soutěži s kapitalismem. Ve snaze

demilitarizovat onu soutěž pokusil se nový sovětský vůdce podřídit vojenské plánování realitě postupujícího uvolnění mezi Východem a Západem. Nechtěně tak zahájil proces, který vedl nejen k demontáži sovětské vojenské doktríny, ale socialismu jako takového.

Gorbačovova perestrojka ve vojensko-politické oblasti nabyla konkrétní podoby přijetím nové vojenské doktríny na zasedání Politického poradního výboru v Berlíně na konci května 1987. Nicméně východním stratégům činilo problémy smířit obranný charakter nové doktríny s dosud klíčovým významem předstihujícího úderu. Klikatý a do roku 1989 v podstatě neukončený proces transformace východního vojenského myšlení je patrný ze scénářů cvičení komunistických armád.”

Klíčové berlínské zasedání Politického poradního výboru v květnu 1987 se na vnímání cílů a strategie protivníka projevilo marginálně. V rozboru operačně-strategického cvičení Sojuz-87 je probíhající modernizace “konvenčního potenciálu (Západu) tak, aby svými účinky do značné míry nahradil zbraně jaderné”, spojována s cílem “ovládnutí území států Varšavské smlouvy.” Nicméně cvičení samotné se poprvé soustředilo na nácvik obranné operace. Cílem Varšavské smlouvy bylo získat “palebnou převahu” ničením vojenských cílů za účelem dezorganizovat velení, systémy navedení a uvědomování letectva, způsobit ztráty hlavnímu uskupení pozemního vojska nepřítele a narušit jeho systém protivzdušné obrany...”

Východní generálové jen s těžkostmi koncipovali čistě obrannou operaci. Ve scénářích cvičení je patrná ozvěna operačně manévrujících skupin z přelomu 70. a 80. let v podobě “taktických, operačně-taktických a úderných vzdušných výsadků do týlu nepřítele” naznačující úmysl vysadit na území protivníka potenciálně značné síly. Ještě více znepokojivý je fakt, že se cvičení soustředilo na protiúder jako “jednu z hlavních podmínek pro přechod vojsk do útoku.”

Nové sovětské instrukce pro zpracování operačního plánu z roku 1988, tedy celý rok po berlínské schůzce, sice zdůrazňovaly obranný charakter vlastní doktríny, nicméně vycházely z ofenzivních úmyslů protivníka, který může zahájit válku “neočekávaně nebo po období zostřování situace s použitím klasických, ale i jaderných zbraní.” Přitom může “využít k agresi proti ČSSR a MLR území Rakouska včetně jeho ozbojených sil.” Československý front dostal poprvé od poloviny 50.let za úkol vypracovat obrannou operaci s cílem “odražení agrese a zničení vklínivšího se uskupení nepřítele”, a to “aktivní obranou vojsk v taktické hloubce, provedením armádních a frontových protiúderů.”

Obranná operace měla být plánována jak s použitím “pouze konvenčních, tak i s použitím jaderných zbraní,” přičemž rozkaz k

jejich nasazení měl přijít výslovně od velitele spojených ozbrojených sil, tedy sovětského maršála. V každém případě, pokud by konflikt skutečně eskaloval do jaderného stádia, československý front by používal taktické jaderné zbraně, zatímco sovětské strategické síly měly ničit "objekty západně od čáry: Siegen, mimo Frankfurt a.M., mimo Nürnberg, Regensburg, mimo München, Garmisch-Partenkirchen." V případě jaderné války v Evropě, kterou měl podle východních plánovačů přirozeně rozpoutat Západ, se tak i nadále počítalo s tím, že Starý kontinent bude dějištěm nukleárních úderů s nepředvídatelnými důsledky.

V první polovině roku 1989 byl na základě této instrukce vypracován koncept operačního plánu. Nejenže poprvé vychází z obrany vlastního území a území ostatních komunistických států jako hlavní bojové činnosti, ale o dále nespecifikované útočné operaci se zmiňuje pouze pro případ "pokračování agrese nepřítele", třebaže v pozdější části textu autoři opět charakterizují cíl operace jako "vytvoření podmínek pro přechod do protiútoků." Pochod na západ, který byl od druhé poloviny 50. let základním rysem operačního uvažování Varšavské smlouvy, se však v plánu neobjevuje. Pro případ jaderného konfliktu měl mít československému front k dispozici 546 jaderných nábojů, přičemž v prvním jaderném úderu se jich plánovalo použít 328. Poslední komunistický prezident Gustav Husák podepsal plán v létě 1989.

V epilogu k desetiletím plánování nepředstavitelného připojil svůj podpis pod dokument nově zvolený prezident Václav Havel poté, co nechal začernit veškeré odkazy k možnost protiútoků, a rukou připojil dovětek, že jde o plán pro případ stěží představitelného útoku NATO proti Varšavské smlouvě.

V. ZÁVĚR

Pro výzkum vojenských aspektů studené války platí totéž, co pro dějiny studené války obecně: i bez přístupu k primárním zdrojům z východních archivů byli západní politologové a historikové schopni vcelku spolehlivě identifikovat hlavní rysy sovětské vojenské teorie a praxe a potažmo charakter sovětské hrozby. Tak byly například korigovány původní představy ohledně sovětské vojenské převahy v období po druhé světové válce. Podobně došli západní odborníci také již na sklonku 50. let k závěru, že sovětská vůdcovská nechystají preventivní útok proti Západu.

Nicméně celkový kontext sovětského vojenského myšlení a plánování zdaleka tak uklidňující není. Ani v dobách uvolnění napětí nevzdalo se sovětské velení utkvělé představy, staré jako sovětský stát sám, že se Západ připravuje zničit tábor socialismu vojenským útokem. Vliv ideologie na sovětské vojenské myšlení tak zůstal rozhodující i v době, kdy mnozí na Západě předpokládali, že sovětské chování na mezinárodní scéně postupně opouští leninská východiska a postupně přijímá praktiky *Realpolitik*. Permanentní diskuse mezi „jestřáby“ a „holubicemi“ tak byla do značné míry irelevantní, protože „jestřábí“ politika sovětské stereotypy pouze potvrzovala, aniž by je „holubičí“ dokázala vyvrátit.

Skutečnost, že Sovětský svaz nerozpoutal v odpovědi na tuto domnělou hrozbu válku je obvykle vydávána za živoucí důkaz správnosti teorie a praxe odstrašení. Jeho, především američtí, stoupců po léta dokazovali, že západní jaderný potenciál zvýšil důsledky případného porušení mezinárodního statu quo natolik, že je sovětská vůdcovská nebyli ochotni podstoupit. Ve světle nových dokumentů se zdá být takovýto závěr přinejmenším zjednodušený. Materiály z východoevropských a sovětských archivů potvrzují, že sovětské velení nebylo ve svém uvažování odstrašeno ani poté, co se doktrína vzájemně zajištěného zničení stala oficiální americkou politikou. Pro změnu úmyslů sovětských vůdců bylo mnohem podstatnější nikoli množství jaderných zbraní v rukou Západu, nýbrž odhodlání zbraně – ať už konvenční nebo jaderné -- použít.

Koneckonců to, co poprvé zpochybnilo plány východního bloku byla modernizace konvenčních zbraní Západu. Jakkoli bude role jaderných zbraní ve studené válce pravěpodobně nevyčerpatelným tématem, otázka dopadu inovace konvenčních zbraní dodává této diskusi další, důležitý rozměr.

Z plánů východního bloku na vedení války naskakuje i dnes husí kůže. Základní premisy sovětské doktríny se v podstatě od druhé poloviny 50. let nezměnily. Jakkoli východní generálové následovali stranické vedení, v otázkách plánování příštího konfliktu si dokázali vydobýt alarmující míru nezávislosti, kterou měli potíže ovlivnit i ti

komunističtí vůdci, kteří se o to aktivně snažili. Až revoluce na konci 80. let s konečnou platností odložily absurdní plány na vítězství v jaderné válce k ledu. I zpětně je toto zjištění přinejmenším znepokojivé.